

Overraskende positiv deltagelse i eksterne læringsmiljøer

Hvad karakteriserer og stimulerer elevers overraskende positive deltagelse i undervisning i eksterne læringsmiljøer?

Af: Lise Sattrup
Pædagogisk udviklingskonsulent,
Skoletjenesten – videncenter for
eksterne læringsmiljøer
Tlf. 23458706
ls@skoletjenesten.dk

Af: Lars Emmerik Damgaard Knudsen
Lektor, DPU Aarhus Universitet
Tlf. 30226763
lada@dpu.dk

“Vi var på Slagelse Museum... Her skulle eleverne høre om at gå i skole på HCA’s tid. Formidleren bad en elev læse et originalt HCA-brev op. En meget genert pige meldte sig og læste det ret svære gamle krøllede dansk op for hele klassen. Wauw!”

Sådan beskriver en lærer begejstret en episode, hvor hun oplevede, at en af hendes elever havde overrasket hende positivt ved at deltage mere engageret end forventet. Læreren tillægger fænomenet stor værdi, når hun videre skriver: “Efter denne oplevelse, havde jeg stor tillid til, at pigen kunne mere end jeg troede :)”.

Dermed udtrykker læreren en erfaring, som har vist sig at være genkendelig for mange lærere og undervisere i eksterne læringsmiljøer, men som samtidigt ikke har nydt stor pædagogisk opmærksomhed. Vi satte os derfor for at undersøge læreres perspektiver på, hvad der karakteriserer og kan stimulere elevers overraskende positive deltagelse, når klassen besøger eksterne læringsmiljøer, og hvordan lærerne bruger erfaringerne hermed.

AT FORSTÅ OVERRASKENDE POSITIV DELTAGELSE

At elevers deltagelse i eksterne læringsmiljøer kan overraske lærere positivt, pegede Price & Hein allerede på i et stort amerikansk studie i 1991. Her beskriver de, at lærere kan blive overrasket over, hvad elever kan og ved, når de besøger museer, men de fremhæver også værdien af dette fænomen, når de skriver, at det blandt andet indebærer, at lærerne ændrer deres opfattelser af den enkelte elevs faktiske læringsniveau (Price & Hein, 1991).

Artiklen formidler resultater fra den landsdækkende undersøgelse ‘Når elever pludselig deltager på nye og bedre måder’ (2022).

Målgruppe

Artiklen henvender sig primært til undervisnings-ansvarlige på eksterne læringsmiljøer og til lærere i grundskolen.

Skoletjenesten - videncenter for eksterne læringsmiljøer udgiver løbende viden og værktøjer, der kan bruges til at kvalificere undervisning i eksterne læringsmiljøer.

Vi har undersøgt elevers overraskende positive deltagelse ved at forstå det på to sammenhængende måder. Dels som et spørgsmål om, at der opstår en såkaldt tærskelfortryllelse, og dels at undervisningens positive erfaringer og perspektiver forudsætter, at lærere og elever udviste tolerance.

Begrebet tærskelfortryllelse er et udtryk, som en informant i undersøgelsen har brugt i sin betegnelse af, hvad det er der sker, når elever træder ind over dørtærskelen til et museum og bliver ramt af en verden, som de ikke kender, men hurtigt bliver optaget af. Vi har valgt at bruge udtrykket analytisk og teoretisk ved at sætte det ind i en større pædagogisk sammenhæng. Fortryllelsen er på mange måder centralt i pædagogikken, fordi det beskriver en måde hvorpå, man bliver bragt ud over sig selv. Forskere som John Dewey (2016) og Thomas Ziehe (2004) forklarer det med, at eleven bringes ud over sine umiddelbare rutiner og vaner, og at hun via nye erfaringer og refleksioner kommer til at forstå en større dybde ved et fag. Det er en åbenhed,

hvor det er muligt for læreren at arbejde med fordomme og modstand hos eleven og at lade vedkommende flytte sig nye steder hen. Man kan med Hans-Georg Gadamer også tale om det som en dannelseserfaring, når man for en stund mister overblikket over, hvem man er, eller hvad man kan (Gadamer, 2004). På et praksisniveau kan man sige, at tærskelfortryllelse minder om pædagogiske 'stjernestunder' eller 'gyldne øjeblikke', som mange lærere oplever, når eleverne udvikler sig og udtrykker det. Når fortryllelsen tilmed er stedsbestemt via en særlig tærskel, så henvises der til, at steder har en særlig betydning (Casey, 2009). Steder kan så at sige stemme os til at blive engagerede og motiverede ved at minde os om noget og skabe bestemte følelser i os (Løgstrup, 2018). Steder bliver også altid oplevet i kraft af den atmosfære, der er mellem os og stedet - en atmosfære som nok kan være svær at bestemme, og som kan afhænge af den enkelte, men som altid har en betydning for, hvordan vi reagerer og vurderer et sted, og hvad der foregår der (Böhme, 2016).

Derudover tilbyder steder os altid handlinger. De inviterer som de fleste andre materialiteter til, at vi gør noget bestemt, fx at sætte os ned, når der er en stol, sparke til en bold, når den triller hen imod os og gribe efter en genstand, der er ved at falde på gulvet (Gibson, 1979). På disse måder er vi som mennesker tæt forbundet med stederne, og denne forbundethed er meningsgivende for vores handlinger og vores måder at forstå omgivelserne og nye indtryk på. Steder er

derudover som begivenheder, der konstant bliver til og reflekterer både fortid, nutid og fremtid (Casey, 2009). For stederne er selvsagt beboet af mennesker med kulturer og heraf fagligheder, som bringes i spil gennem stedernes særlige atmosfærer. Tærskelsfortryllelse betegner således et sted, der med bestemte intentioner og former for viden er med til at bringe os ud over os selv på en meningsfuld måde og derigennem engagerer os til at handle med ny viden.

UNDERSØGELSEN

Vi har valgt at undersøge fænomenet overraskende positiv deltagelse systematisk, dels gennem kvalitative spørgeskemaer og dels via observationer. Spørgeskemaet blev sendt ud til alle lærere, der bookede forløb i Skoletjenestens partnerskabsinstitutioner og -kommuner eller modtog Skoletjenestens nyhedsbreve i foråret 2022, og vi fik 44 besvarelser fra lærere på tværs af landet. Som et kvalitativt spørgeskema lagde vi op til, at lærerne skulle beskrive situationer, hvor de oplevede en overraskende positiv deltagelse samt reflektere over oplevelsens betydning efterfølgende. Indledningsvist skulle lærerne også forholde sig til, hvor hyppigt, de oplevede overraskende positiv deltagelse. Vi supplerede spørgeskemaerne med tre observationer i eksterne læringsmiljøer, hvori der også indgik lærerinterviews. Undersøgelsen er gennemført i et samarbejde mellem Lise Sattrup (Skoletjenesten) og Lars Emmerik Damgaard Knudsen (DPU).

TOLERANCE

Tolerance betegner i følge Elisabeth Langmann, at man hverken accepterer eller afviser et fænomen eller en påstand (Langmann, 2011). Der er i denne sammenhæng to måder at anskue tolerance; som henholdsvis 'diversity', som vi på dansk vil kalde variation, eller som 'difference', som vi vil kalde forskellighed. I vores analyser af overraskende positiv deltagelse skelner vi ikke hårdt imellem de to tilgange, men ser dem som relaterede og dog så forskellige, at de ikke kan reduceres til hinanden. At forstå og udvise tolerance som diversity/variation betyder, at et fænomen eller en påstand tolereres, fordi den nok er fremmedartet og kan virke underlig, men på anden side også kan minde os om noget, som vi har prøvet før. Man kan sige, at vi derved tolererer noget ved at reducere det til noget, vi allerede kender, og derved ignorerer vi det, som virkelig adskiller sig fra vores tidligere erfaringer. Omvendt radikalt forholder det sig at tolerere

et fænomen eller en påstand fra et diversity/forskellighedsperspektiv på tolerance. Her er der tale om at udvise tolerance over for noget, som vi overhovedet ikke kender, og som vender det, vi allerede ved, på hovedet. Det kan ændre den måde, som vi ser på verden, og som vi ser på os selv. Det er altså ikke blot en variation, men noget der er grundlæggende forskelligt fra os selv, og dog tolererer vi det. Dels fordi det, der er forskelligt fra os selv, vækker nysgerrighed, og dels fordi det giver os mulighed for at forstå os selv og omverdenen på nye måder, som tidligere perspektiver ikke kunne.

Samlet set giver tærskelsfortryllelse og tolerance os mulighed for at analysere elevens overraskende positive deltagelse, når lærere har taget initiativ til at flytte undervisningen til eksterne læringsmiljøer, og en ofte helt fremmed underviser på et nyt sted varetager, hvad der skal ske.

TRE TRÆK DER KAN STIMULERE OVERRASKENDE POSITIV DELTAGELSE

Nedenfor præsenterer vi de kondenserede resultater fra spørgeskemaundersøgelsen, dvs. lærernes svar på, hvordan de vil beskrive en konkret situation, hvor elever deltog mere engageret end forventet, samt hvad lærerne opfattede som årsagerne hertil. Vi har organiseret lærernes svar i tre kategorier, som til sammen viser tre faktorer, der ifølge lærerne stimulerer til elevernes overraskende positive deltagelse. Samlet set peger undersøgelsen på, at den overraskende positive deltagelse knytter sig til, at skolens fag bliver præsenteret for eleverne på nye måder, at det sker i en engagerende atmosfære, og at lærere og elever møder en underviser, der kan have et nyt og åbent blik på eleverne.

FAG PÅ ANDRE MÅDER

På tværs af datamaterialet fremhæver lærerne, at nye og praksisrettede måder at undervise på samt nye tilgange til faget er medvirkende til elevernes overraskende positive deltagelse. En lærer fremhæver her særligt det nye; nye måder

at undervise på, nye faglige tilgange og nye måder at spørge på:

Jeg tror, at nogle elever føler sig forpligtet af museumspædagogen, eller de synes, det er forfriskende at få en ny måde at undervise på og en ny måde at gribe emnet an på. En ny måde at stille spørgsmål på og en ny type opgave. Og ikke mindst nye omgivelser, der ikke er klasseværelset.

Andre lærere peger mere specifikt på koblinger til praksis:

Jeg tror også det er vigtigt at eleverne møder en specialist, som bruger det eleverne, lærer fra bøgerne og internettet i hverdagen. Det er hverdagen.

Det sker typisk ved hands-on aktiviteter, at jeg oplever at mange elever blomstrer når bøgerne lægges væk.

Når de kommer væk fra bøgerne (teorien) og ud i praksis, ser det med egne øjne.

Nogle lærere er mere optaget af, at selve skiftet fra det, de plejer at gøre, kan give eleverne en ny mulighed:

Det handler om at få viden på en anden måde end gennem bøger. Elever, der betragter sig selv som 'fagligt svage', får en ny chance.

Det er vigtigt at komme ud af klasseværelset til steder, som eleverne ikke forbinder med nederlag eller dårlige oplevelser.

Men det [er] særligt vigtigt i dag, da det at betragte sig som fagligt svag er det ikke længere koblet til et fag, da fagene ligner hinanden så meget i dag, bliver det let til en selvfortælling om at være dårlig til skole.

At opleve og lære Fag på andre måder handler således om, at eleverne oplever det, vi kalder en tærskelsfortryllelse, dvs. at det nye sted, som undervisningen nu foregår på, understøtter eleverne i at se på faget, faglige elementer og særligt hvad faget kan bruges til på måder, som de ikke hidtil gjorde. Det gjaldt særligt, at undervisningen dels var tættere koblet til praksis, hvilket skabte nye deltagelsesmuligheder for eleverne, og dels var flyttet væk fra klasseværelset, som nogle elever forbandt med dårlige oplevelser. Skiftet til et nyt sted kræver af eleverne, at de udviser et element af tolerance over for stedet som sådan, og hvad der foregår der. Uden tolerancen ville de ikke kunne have set hverken stedet som en spændende variation af, hvad de allerede kendte, og det ville ikke være en anledning til at se på faget på en helt ny måde.

ENGAGERENDE ATMOSFÆRE

En anden faktor, lærerne peger på, er den overvindelse eller overskridelse, der sker pga. den engagerende atmosfære på stedet. En lærer skriver:

De [eleverne] levede sig ind i rollerne på en sådan måde, at de helt glemte at være tilbageholdende.

Herved peger læreren på, hvordan indlevelsen gjorde, at de kunne overskride sig selv. En anden lærer fremhæver netop det æstetiske som

afgørende for overskridelsen, når hun skriver:

Sanserne bliver vækket. Når de står og går. De er ude af komfortzone og skal være åbne for at følge med...

Andre lærere i undersøgelsen peger på helhedsoplevelsen af det at være på tur, som i sig selv også skaber en engagerende atmosfære:

Det [er] hyggeligt at være sammen på tur, og eleverne ved, at jeg forventer fuld fordybelse fra dem. De ved godt, at de er i skolen, men det er 'on location'. Jeg oplever, at eleverne er meget åbne og positive og villige til at lære, når vi er på tur.

Mine elever er ofte nysgerrige på besøgende og derfor mere engagerede end vanligt. Men jeg tænker også at det er en stor hjælp at museumsundervisning ikke indebærer at eleverne skal bruge computer, og dermed ikke ryger i Youtube-kaninhullet.

Endelig fremhæves det også på tværs af spørgeskemabesvarelserne, at det var centralt for elevens overraskende positiv deltagelse, at undervisningen indbefattede, at eleverne skulle gøre noget, klædes ud eller på andre måde indtage en aktiv rolle:

For mine elever gjorde det en stor forskel, at de var klædt ud i munkedragter. De opførte sig meget andægtigt hele dagen, fordi stemningen var til det. Det hele blev lagret i kroppen.

Historien bliver levende og relevant, når du selv får lov til at prøve.

Oftentimes bliver elevernes roller sluppet løs, når de er ude af klasseværelset. Jeg har flere gange oplevet elever, som er svære at nå i klassen, men som deltager og er aktive, når vi besøger museer og andre kulturinstitutioner. Men det har ikke kun betydning den dag, for de emner, vi arbejder med uden for skolen, bliver mere relevante for eleverne, som bringer deres entusiasme med sig tilbage til klasseværelset.

Når lærerne fortæller om disse tilfælde bekræfter det, hvad vi kan kategorisere som en Engagerende atmosfære. Dvs. at undervisningen i det eksterne læringsmiljø har understøttet den

overraskende positive deltagelse således, at eleverne har overskredet deres egne forbehold, modstand og fordomme, og at dette er sket gennem en undervisning med flere sanselige elementer. Derved har tærskelsfortryllelsen ført flere elever til at handle og deltage på måder, som har løftet dem ud af vanlige og for undervisningen negative mønstre. Elevernes tolerance over for stedet og dets atmosfære har været afgørende, og citaterne peger på, at eleverne har været åbne over for undervisningsformer, som har været meget forskellige fra det, de kender. Endelig peger citaterne på, at elevers overraskende positive deltagelse ikke blot har betydning den pågældende dag, da engagementet kan bringes med hjem i klassen efterfølgende.

NYT OG ÅBENT BLIK

Den sidste faktor, som lærerne fremhæver som bidragende til elevers overraskende positive deltagelse, er at møde en underviser, der ikke kender dem på forhånd og som dermed kan have et nyt og åbent blik på eleverne. Et manglende kendskab til eleverne er umiddelbart en stor pædagogisk udfordring, men i denne undersøgelse peger lærerne på, at netop det manglende kendskab også muliggør en ny og åben tilgang til eleverne (se evt. også Knudsen, 2021). En lærer skriver eksempelvis:

Det er af stor betydning for eleverne, at de møder professionelle, der åbner mulighed for at lære på en ny måde. Professionelle ser og anerkender også de elever, der har en særlig faglig interesse.

En anden lærer fremhæver, at det bidrager til elevers overraskende positive deltagelse, at un-

dervisere i eksterne læringsmiljøer tager afsæt i en fælles oplevelse i stedet for deres kendskab til elevernes viden:

Jeg tror, det handler om, at alle er udstyret med sanser, og derfor kan alle dufte slottet, se gobelinerne og nogle gange endda røre ved materialet. På den måde har alle elever en form for forforståelse, og i dette tilfælde var museumspædagogen særdeles dygtig til at bygge videre på deres sanseindtryk.

Endelig handler det ikke blot om at eleverne bliver mødt af en ny underviser, men også om at det, at en underviser fra det eksterne læringsmiljø primært står for undervisningen, muliggør, at lærerne kan observere deres elever. Denne lille forskydning muliggør, at lærerne kan se deres elever i et nyt lys:

Det er vigtigt at gribe muligheden for at observere sine eleverne og lade det eksterne læringsmiljø tage styringen. På den måde er det mere produktivt for eleverne og jeg får muligheden for at se eleverne på nye måder. Jeg vil selvfølgelig blande mig, hvis noget går galt.

Ifølge lærerne kan muligheden for at blive set på en ny måde understøtte elevernes overraskende positive deltagelse. Eleverne oplever tilsyneladende en vis tærskelsfortryllelse, når stedet og underviseren i det eksterne læringsmiljø giver dem muligheden for at positionere sig selv på nye måder. Denne kategori handler således også om, at det er elevernes særegenhed, der bliver mødt med tolerance af det eksterne læringsmiljø.

OPSUMMERING

At mange elever udviser en overraskende positiv deltagelse har længe været en form for udbredt fortælling blandt lærere og undervisere i eksterne læringsmiljøer. I denne undersøgelse har vi gennem en systematisk dataindsamling og i et teorioplyst perspektiv belyst, hvad der faktisk karakteriserer fænomenet, hvad der kan stimulere elever til at deltage overraskende positivt. og hvilke pædagogiske betydninger, elevers overraskende positive deltagelse kan have. Vi vil gerne fremhæve at:

- det kræver en stor grad af tolerance af både lærere, elever og undervisere i eksterne læringsmiljøer at gennemføre undervisning i et sådant samarbejde,
- at denne tolerance er befordrende for, at flere elever udviser overraskende positiv deltagelse, fordi undervisningen viser faget på nye måder, foregår i en engagerende atmosfære og tilbyder et nyt og åbent blik på eleverne,
- at flere lærere giver udtryk for selv at ændre deres blik på eleverne efter undervisning i eksterne læringsmiljøer,
- at lærerne indirekte giver udtryk for, at de bruger de eksterne læringsmiljøer pædagogisk til at tilbyde en varieret undervisning,
- at den varierede undervisning er stærk både på det praktiske og det faglige niveau såvel som i den æstetiske og sanselige dimension i undervisningen.

Til slut må man nu spørge, hvad konstateringen af overraskende positiv deltagelse så betyder på længere sigt. Undersøgelsens datamateriale omhandler ikke elevens vedvarende forandringer i forhold til klassens samspil, lærerens anerkendelse eller elevens øvrige præstationer. Det må fremtidige undersøgelser beskrive, og vi kan kun tilskynde dertil. Vi kan dog sige, at eksterne læringsmiljøer ifølge lærerne har et potentiale til, at både lærere og elever kan få et nyt blik på henholdsvis eleverne og sig selv. Derudover kan den overraskende positive deltagelse bidrage til at skabe en faglig entusiasme, der kan bæres med tilbage i klasseværelset.

Referencer

- Böhme, G. (2016). *Aesthetics of Atmospheres*. Routledge.
- Casey, E. S. (2009). *Getting Back into Place. Toward a Renewed Understanding of the Place-World*. Indiana University Press.
- Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: an Introduction to the Philosophy of Education*. Free Press.
- Gibson, J. J. (1979). *The ecological approach to visual perception*. Lawrence Erlbaum
- Gadamer, H.-G. (2004). *Sandhed og metode. Grundtræk af en filosofisk hermeneutik*. Systime Academic.
- Knudsen, L. E. D. (2021). Åben skole er en pædagogisk humlebi: et casestudie af undervisningsdifferentiering uden at kende elevernes forudsætninger. *Sammenlignende fagdidaktik*, 2021(6), 71-94.
<https://tidsskrift.dk/sammenlignendefagdidaktik/article/view/127571/173842>
- Langmann, E. (2011). *Rethinking the place of tolerance in education Encountering otherness between acceptance and rejection*. *Nordic Studies in Education*, 31(2), 96–105.
- Løgstrup, K. E. (2018). *Kunst og erkendelse: kunstfilosofiske betragtninger*. Klim.
- Price, S. & Hein, G. E. (1991) *More than a field trip: science programmes for elementary school groups at museums*, *International Journal of Science Education*, 13(5), 505-519, DOI: [10.1080/0950069910130502](https://doi.org/10.1080/0950069910130502)
- Ziehe, T. (2004). *Øer af intensitet i et hav af rutine*. Politisk Revy.